

րի մը չեղաւ, որ իրեն մէկ նոր մասնաւոր բարերարութեանը վկայ չըլլար: Արքեմն հիւանդանոցներու օգնութիւն կը հասցընէր, երբեմն աղքատաց կարօտութիւնը կը հոգար: Այն իսկ բանտարգեայներու վրայ ալ ցուցուց Առդովիկոս իրեն բարերարութիւնը, տանջանք տալու սովորութիւնը վերցընելով Վաղդիայէն: Ա երջապէս վախնալով որ իր տէրութեան ընդարձակութեանը պատճառաւ չկրնար ինքը իր հպատակացը ամէն պիտոյքը իմանալ, այս վախճանաւ Ապօպին ըսուած ծուղէջ հաստատեց: Վողովուրդը շնորհակալ կ'ըլլար Աստուծոյ որ այսպիսի արդար ու քաղցրաբարոյ թագաւոր մը շնորհէր էր իրենց, և ամէն անգամուն որ կը տեսնէին զինքը՝ ցնծութեան աղաղակներ կը վերցընէին, և չէին կըշտանար իրեն նայելով ու զինքը օրհնելով, ինչպէս որ հանդիպեցաւ իր դէպի Շէրպուրկ ըրած ճանապարհորդութեանը մէջ:

Իսկայ Առդովիկոս այն ատեն աւելի ցուցուց ժողովրդեան վրայ ունեցած անկեղծ սիրոյն մեծագոյն նշանները, երբոր տեսաւ Ղզգային ժողովքին իր թագաւորական իշխանութեանը դէմ յամառեալ ու խռովայոյզ հակառակութիւնները և վախնալով որ շատ գէշ հետեանքներ պիտի ելլեն անկէջ՝ այս խօսքս ըսաւ. «Այ՛ն որ իմ թագաւորութիւնս պահելու համար՝ հարկաւոր է որ իմ հպատակացս արիւնը թափեմ, ես աւելի կ'ընտրեմ իմ իրաւունքներս զօհել: Այնչափ ծանր էր իրեն՝ ժողովրդեան արիւնը թափելու մտածութիւնն ընելը, որ շատ անգամ վախնալով թէ ժողովուրդը խռովեալ ու սարսափած է՝ ետ կեցած է իր իմաստուն խորհուրդները՝ ի գործ դնելէն, որոնք նոր սկսած ապստամբութիւնը հանդարտեցընելու համար մտածեց էր: Այն յետին վախճանիս համար հրամայած էր որ գունդ մը իռլանտացի զօրքէն Ավրը քաղաքը կենայ, որ Բարիզու ու Ա երսայի մէջ կ'իյնայ. և տեսնելով որ խռովութիւնը երթալով կը զօրանար

Բարիզու մէջ, ձիաւոր զօրքէն Գոնդ Խափառաւան գերմանացի ըսուածը հոս բերել տուաւ, որ այլ և այլ խումբեր բաժնուած՝ քաղաքին մէջ կը պտրտէին ու կը զսպէին ժողովուրդը: Ապստամբներուն գլխաւորները վախնալով որ իրենց պատրաստած դաւադրութիւնը պարապի կ'ելլէ, իրենց հասարակաց պաշտօնը բանի բերին ու թագաւորին հասկըցուցին որ այսպիսի կերպերով սաստիկ սարսափ կը ձգուի իր հաւատարիմ ժողովրդեան սրտին մէջ, ուսկից ինքը ամենեւին վախնալու առիթ մը չունէր: Առդովիկոս մէկէն հրամայեց որ այն երկու գունդերն ալ ուրիշ տեղ քաշուին: Հոս միտքս այն չէ որ քննեմ թէ թագաւորի մը իշխանութեանը դէմ եղած դաւաճանութեան առթիւ մէջ՝ արդեօք այս աստիճանի ներողամտութիւնը նախապատիւ սեպելու է, չէ նէ առանց դանդաղելու պատիժ տալը. ես միայն կ'ըսեմ թէ սոյն անձը այն թագաւորն է, զորն որ ասանկ խաբէութեանց, խորամանկութիւններու, մատնութեանց ու բռնութիւններու ձեռքով հասարակ աստիճանի մարդու մը վիճակը ձգելէն ետքը՝ Բոնաւոր մականունն ալ դրին վրան, և իբրեւ այդ յանցանքին մեղապարտ բանտեցին ու ետքը սպաննեցին:

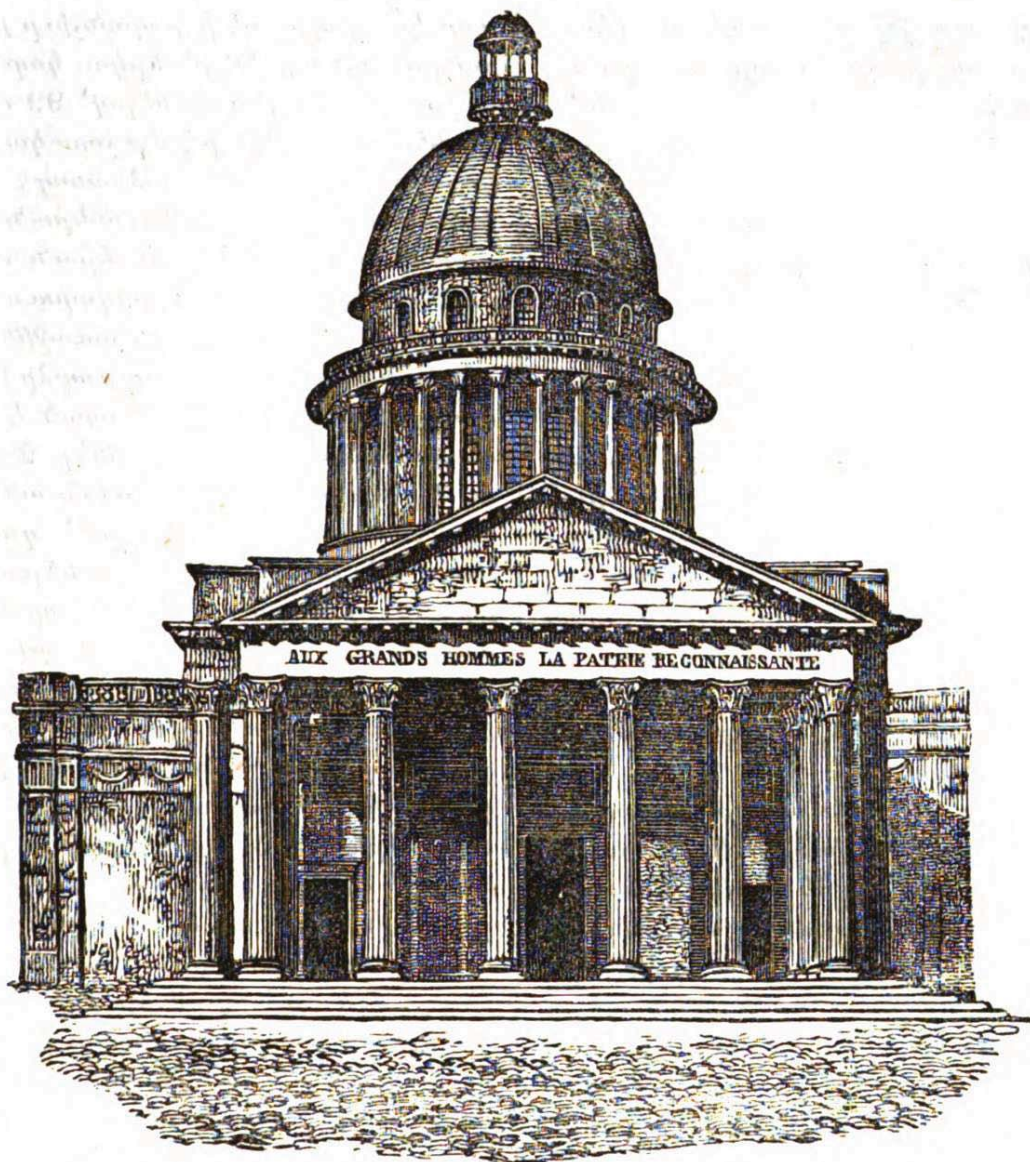
Կը շարունակուի:

ԱՆԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցի Սրբաւոյն Շրեմիկեի կամ Պանրեոն:

Ա երջի ժամանակներուս կանգնուած երեւելի շէնքերուն մէջ Սրբուհայն յընդմիջեալ՝ եկեղեցին այն քիչերէն մէկն է, որ իրենց մեծագործութեամբն ու մեծութեամբը կը յիշեցընեն մեզի

1 Սրբուհին ժընդիկե Ե դարու մէջ հովուութի մըն էր, որ Բարիզու մէջ ըրած նշանաւոր գործքերուն համար՝ նոյն քաղաքին պաշտպան սուրբն է:

Եկեղեցի Սրբուհայն ժընըվիէի կառ Պանթէոն :

Հին ժամանակները . այն ատեն իշխաններն ու ժողովուրդը իրենց փառքը այն պիսի շէնքեր շինելու վրայ դրած էին , որոնք այս կառուցողներուն յիշատակը յաւիտեան պահեն իրենց ամուր հիմանցը հետ :

Այդ հոյակապ շէնքը բարձրաւանդակի մը վրայ կանգնուած ըլլալուն՝ բոլոր Րարիզ քաղաքը դիմացը կը բացուի . բայց իրեն փառահեղ տեսքն ալ կանկ առնել կու տայ ճանապարհորդին : Հեռուէն գմբէթը կէս մը ամպերու մէջ ծածկուած կը տեսնուի . ատենօք այդ գմբէթին վրան խաչ մըն

ալ կար , որ այն բարձրութենէն գեղեցիկ կը փալիւրլար : Արկեղեցւոյս հիմնարկութենէն շատ կանուխ երբ շինութիւնը որոշուեցաւ՝ նախ և առաջ 1757 տարւոյն սկսան հոնտեղի երկիրը լաւ մը քննել , պնդացնել հողը , փոսեր բանալ ու մէջը մեծամեծ ցիցեր տնկել . այդ աշխատանքները 7 տարի քշեցին , մինչև 1764ին ՝ ուղովիկոս Ժե փառաւոր հանդէսով հիմնարկութեան առջի քարը դրաւ : Հիմնարկութիւնն որ այդչափ երկար ատեն քշեց , անոր համեմատ առաջ գնաց ամբողջ շէնքն ալ , և վաթսուն տարուան մէջ հազիւ ըմբ.

յաւ . իսկ ծախքը 25 միլիոն Ֆրանգէ աւելի գնաց : Ճարտարապետութիւնը Սուֆլը գաղղիացւոյն աշխատանքն է , որ իրեն հանձարոյն շատ պատիւ կ'ընէ . որովհետեւ ինքը իրմէ առջի դարերուն ընդհանուր սովորութեանը չնայելով՝ հին ճարտարապետութեան պարզութեանը ջանաց նմանցընել այդ շէնքը : Սուֆլը կարծես թէ աւելի ուզեր է տաճար մը կանգնել՝ քան թէ եկեղեցի . փոխանակ այն դրան վրայի սովորական աշտարակներուն՝ մեծագործ ճակատ մը շինեց , ու հրաշակերտ գմբէթ մը , զորն որ փոխանակ գոթացի զարդերով ճոխացընելով՝ կարգ մը սիւներ դրաւ , որոնց մէջէն լոյսը մտնելով՝ կ'երթայ ճերմակ ու փայլուն պատերուն վրայ կը զարնէ . այսպէս Վաղղիոյ մայր եկեղեցեաց խորհրդաւոր վսեմութեանը տեղ հին տաճարներուն չքեղութիւնը կենդանացուց :

Եկեղեցւոյն ընդհանուր յատակագիծը՝ յունական խաչի ձև է . ասով չորս խմբարան՝ կը ձևանան , և ասոնք չորսը մէկտեղ կու գան կը միանան մէկ կեդրոնի մը վրայ , ուր է գմբէթը : Վիսաւոր ճակատը դրսի սիւնազարդ անդաստակ մը ունի , որ հռոմայ պանթէոնը միտք կը բերէ . այս կորնթական սիւները 22 են , և իւրաքանչիւրը 58 ոտք 3 բթաչափ բարձրութիւն և 5 ու կէս ոտք տրամագիծ ունին . իսկ այս անդաստակը մտնելու համար՝ 11 ոտք աստիճան վեր ելլելու է : Երսի չորս խմբարաններն որ ըսինք՝ իւրաքանչիւրը երկու կողմէն շրջապատած են երկայն թևերով , որոնք մէջտեղի մեծ խմբարանէն կը զատուին կորնթական սիւներով . այդ սիւները 37 ոտք 8 բթաչափ բարձր են և 3 ոտք 6 բթաչափ տրամագիծ ունին : Սիւներուն բազմութիւնը եկեղեցւոյն պարզութեանը հետ միանալով՝ աչքի աղուոր կ'երևայ :

Սրբուհւոյն Եղնրվիւհի ներքին երկայնութիւնը 282 ոտք է . լայնութիւնը , մէկ կողմնական խմբարանին ծայրէն

ինչուան մէկալին ծայրը առնելով՝ 238 ոտք կու գայ . իսկ իւրաքանչիւր խմբարանին լայնութիւնը՝ երկու կողմի որմերուն մէջտեղէն առնելով՝ 99 ոտք ու 4 բթաչափ է : Գմբէթը չորս կամարակալներու վրայ կը բարձրանայ , որոնք խմբարաններուն անկիւններուն վրայ դրուած են և խմբարաններուն սիւներուն նման սիւներով զարդարուած : Երեք մաս ունի գմբէթը . առաջին մասը գետնին երեսէն 178 ոտք բարձր է . երկրորդ մասը , ուսկից ջանացած է ճարտարապետը շատ լոյս անցընել , 209 ոտք ու 7 բթաչափ բարձրութիւն ունի յատակէն : Իսկ դրսի կողմէն՝ գմբէթը նախ 32 կորնթական սիւներով բոլորաձև շրջապատ մը ունի , որոնց իւրաքանչիւրը 34 ոտք ու 3 բթաչափ բարձրութիւն ունին և 3 ոտք ու 4 բթաչափ տրամագիծ : Եւս սիւներուն վրայ կը կենայ այն մեծ կլորը , որ գմբէթին երրորդ մասն է . այս կլորին տրամագիծը 73 ոտք է , իսկ բարձրութիւնը 43 ոտք . վրան պղնձի թիթեղով ծածկուած է , և տասնըվեց դուրս ցցուած կտոր բաժնուած : Իսկ իր կատարը այլևայլ անգամներ փոխուած է . ի սկզբան բոլորաձև պատուհան մը ու լապտեր մը շինած էին հոն . ետքը այս զարդին տեղ պատուանդան մը դրուեցաւ , որուն վրայ 27 ոտք բարձրութեւն արձան մը պիտի զետեղուէր : Սեփին Վաթիկոնի կայսերութեան ատեն նորէն փոփոխութիւն եղաւ ասոր վրայ , որ ինչուան հիմա կը տեսնենք . բոլորչի լապտեր մը շինեցին՝ ութը սիւնով շրջապատած , որ վեց կամարաձև պատուհան ունի . Սուրպոնեանց վերագարձին ժամանակը այս լապտերին գմբէթին վրայ ոսկեզօծ պղնձէ պսակ մը աւելցուցին , որ ութը հրեշտակի գլուխ և ութը շուշանի ծաղիկ իրարու հետ խառնուելով կը ձևանար : Եւս պսակին մէջէն գունտ մը կը բարձրանար , որուն տրամագիծը 4 ոտք ու 4 բթաչափ էր . և ասոր վրայ ալ խաչ մը կար՝ 19 ոտք 5 բթաչափ բարձրութեամբ և ամէն մէկ երեսը 11 բթաչափ լայնութեամբ .

բայց այս խաչը ետքը վերցուեցաւ :

Եւ շէնքը Բստուծոյ պաշտամանը տաճար մը ըլլալու համար կը շինուէր . և անոր համար բոլոր ներսի ու դրսի զարդերը և քանդակագործ գրուագները՝ քրիստոնէական կրօնից լսեմ տեսարանները կը ներկայացընէին, և Սովսէսի, Բհարոնի, Յեսուայ, Վաւթի և այլն կենաց դիպուածները կը պատմէին : Բայց Վաղղիոյ () ըրնադիր ժողովքը, որ ամենայն բարեկարգութեան հետ կրօնքն ալ վերուց, 1791 տարւոյն փոխեց Սրբուհի յարնրվիւել ու գերեզմանատուն ըրաւ այն երևելի ազգայնոց, որոնք կամ իրենց հանճարովը, կամ բարեխառութեամբը և կամ իրենց ըրած ծառայութիւններովը բարերար եղած էին հայրենեաց : Բայց Սրբուհի յարնրվիւել եկեղեցին անունը փոխեց ու Պանթէոն Գաղղիական ըսուեցաւ . բնականապէս այն ամէն բաներն ալ վերցուեցան, որոնք կրօնից նշաններ էին ու շինուածքին եկեղեցի ըլլալը կը ցուցընէին : Եւ շէնքին եւանկիւնի ճակատին վրայ այս պարզ վերտառութիւնս գործմել տուին . Արանց ախանաւորաց Երախափէր հայրենիք : Եւ շէնքին կողմը ազատութեան ու նոյն ատենուան հասարակաց բարոյականին նշանները սկսան դուրս ցատքել . ամէն կողմ այլաբանութիւններու տակ՝ մարդուս իրաւունքները, օրինաց կարողութիւնը, հայրենասիրական անձնանուիրութիւնը և ազգին զօրութիւնը կը ներկայանային : Պանթէոնին մէջ թաղուելու առաջին պատիւ ունեցողն եղաւ Սիրապոյ մեծ ճարտասանը . հոս թաղուեցան Յովհ. Յակոբ Սուսոյ ու Սողէր ալ, հոս նաև Սարայի պէս գազանասիրտ մարդը, որ անարգանք ըրաւ այդ տեղւոյն : Եւ թողէն իր կայսերութեան ժամանակ՝ հրամայեց որ Պանթէոնը դարձեալ եկեղեցի փոխուի, միանգամայն երևելի արանց գերեզմանատեղի ալ ըլլալով : Բայց հոս թաղուելու արժանացան Սոնդէպիլլայի դուքս Լան մարաշախար, Լակրանտ մեծ երկրաչափը, Պուկէնվիլ երևելի ճանապարհ

հորդը, և ուրիշ շատ հռչակաւոր անձինքներ : Պուրպոնեանց վերադարձին ժամանակ՝ վերոյիշեալ վերտառութիւնը վերուցին, և անոր տեղ հետեւեալ վերտառութիւնը դրին . Աստուծոյ Բարաց և Տե՛՛՛՛՛ ընդ պաշտպանութեամբ Արքեպիսկոպոս Գեղեթիկայ Լուսնալիկոս Ժե յօնեայ, Լուսնալիկոս Ժե վերադարձոյ : 1830 տարւոյն յուլիսի իրեք օրուան խռովութենէն վերջը առջի վերտառութիւնը նորէն գրուեցաւ, ու ինչուան ետքի ժամանակներս երևելի արանց գերեզմանատուն էր . բայց Լուսնալիկոս Եւթոլէոն Վաղղիոյ հիմնական կայսրը հրամայեց որ դարձեալ Բստուծոյ պաշտամանը ընծայուի այդ շէնքը :

ՄԱՆՐԱՎԵՊ

Հաշտարմուրիւնը անվարձ լինար :

Սարգարիտա Սարուացի Թագուհին իր հենրիկոս Գեղբօրը, ու իր երկանը Նաւարրայի Թագաւորին դէմ պատերազմ բացեր էր : Եւ իկայ անգամ մը իր պզտի բանակը Սիլեօլ տ'Եթան ըսուած քաղաքին դիմաց դրած կը կենար . դիպուածով նոյն տեղւոյն քաղաքապետին հայրը, որ Սարուոս տը Սիլեօգա կ'ըսուէր, իր բանակին մէջ կը գտնուէր . Սարգարիտա այս բանս իմանալով՝ հրամայեց քսան երօուն զինուորի մը որ առնեն տանին զանիկայ քաղաքին պարիսպներուն տակը, և թէ որ տղան քաղաքին դռները բանալ չտայ՝ հոնտեղը սպաննեն : Օրհնուորները այս անգութ առաջարկութիւնն ըրին Սիլեօգայի տղուն . բայց հայրը մէկէն ձայնը բարձրացուց ու կանչեց իրեն որդւոյն . «Ստածէ, որդեակ իմ, թէ գաղղիացի մը ինչ հաւատարմութի պիտի ունենայ ու ինչ պարտք ունի . և թէ որ ես ըսած ըլլայիքեղի որ անձնատուր ըլլաս, այդ խօսքն ըսողը քու հայրդ չէր ըլլար, հապա մասնիչ մը, վատ մարդ մը, և թշնամի քու՝ ու քու թագաւորիդ պատուոյն » : Օրհնուոր-